

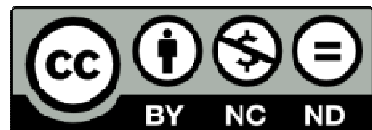
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Γραμματισμός

Ενότητα 1: Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Γαλαντόμος Ιωάννης

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Διάλεξη 1

Εισαγωγή

- Η διδακτική οποιασδήποτε γλώσσας ως μητρικής συνιστά ένα από τα πιο ενδιαφέροντα και δυναμικά εγχειρήματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας υπό την έννοια ότι παρέχει στον εκάστοτε διδάσκοντα μεγάλα περιθώρια ευελιξίας, δημιουργικότητας και αλληλεπίδρασης με το μαθητικό κοινό.

- Σε αυτό το πλαίσιο και με δεδομένη την πολιτισμική και γλωσσική ποικιλομορφία του σύγχρονου κόσμου σε συνδυασμό με την **αλματώδη τεχνολογική εξέλιξη και τους μετασχηματισμούς σε κοινωνικό επίπεδο** ανακύπτει το ερώτημα σχετικά με τους στόχους και τη διάρθρωση μιας σύγχρονης και προσαρμοσμένης στα νέα δεδομένα γλωσσικής αγωγής.

- Από τη δεκαετία του '80 ο **καπιταλισμός** άλλαξε μορφή και απέκτησε μεγαλύτερη ευελιξία, υπό την έννοια ότι ο γενικότερος στόχος δεν είναι πλέον η παραγωγή προϊόντων μαζικής κατανάλωσης, αλλά και η ανάδειξη και η προβολή των ποιοτικών χαρακτηριστικών αυτών των προϊόντων (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014).

- Ο καπιταλισμός με τη νέα του ευέλικτη μορφή επηρέασε αναπόφευκτα και τον τρόπο εργασίας.
- Οι εργάτες δεν καλούνται να διεκπεραιώσουν μονάχα μια εργασία, αλλά και εργασίες στις οποίες θα πρέπει να αναστοχαστούν και να σκεφτούν.
- Οι εργασίες αυτές σε αρκετές περιπτώσεις είναι ευέλικτες, οπότε οι εργαζόμενοι θα πρέπει να διδαχτούν πώς να αναβαθμίζουν τις δεξιότητές τους και να (συν)εργάζονται (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014)..

- Η διεθνής επιστημονική κοινότητα για να απαντήσει στο ερώτημα αυτό εισήγαγε την έννοια του *Γραμματισμού*.

Η έννοια του Γραμματισμού

- Ο όρος *γραμματισμός* είναι σχετικά καινούργιος στο ελληνικό επιστημονικό λεξιλόγιο και αποδίδει τον αντίστοιχο αγγλικό *literacy* (εναλλακτική απόδοση του αγγλικού όρου στην ελληνική αποτελεί ο όρος *εγγραμματοσύνη*) (Μητσικοπούλου, 2001)..

Ορισμοί Γραμματισμού

UNESCO, 1962 (στον Oxenham, 1980: 87)

«ο άνθρωπος που έχει αποκτήσει τις βασικές γνώσεις και δεξιότητες, οι οποίες τον καθιστούν ικανό να εμπλακεί σε όλες εκείνες τις δραστηριότητες όπου απαιτείται η γνώση γραφής και ανάγνωσης για αποτελεσματική λειτουργία στην ομάδα του και στην κοινότητα και του οποίου οι επιτυχίες στην ανάγνωση, τη γραφή και την αριθμητική τού δίνουν τη δυνατότητα να εξακολουθεί να χρησιμοποιεί αυτές τις δεξιότητες με στόχο την εξέλιξη τη δική του και της κοινότητας»

Wells & Chang-Wells (1992: 147)

«γραμματισμός σημαίνει ότι το άτομο έχει την προδιάθεση να καταπιαστεί με τον κατάλληλο τρόπο με διαφορετικούς τύπους κειμένων, προκειμένου να ενισχύσει την ενέργεια, τη σκέψη και το συναίσθημά του στα πλαίσια της σκόπιμης κοινωνικής δραστηριότητας».

Gee (1993: 262)

«Γραμματισμός είναι ο έλεγχος των χρήσεων της γλώσσας, ο οποίος κατακτάται με τρόπο που ομοιάζει με αυτόν της κατάκτησης του προφορικού λόγου από το παιδί».

Elsasser & Hohn-Steiner (1993: 276)

«ο γραμματισμός αποτελεί για τον άνθρωπο τη γνώση εκείνων των γλωσσικών δεξιοτήτων που του επιτρέπουν να εξετάζει κριτικά και να επεξεργάζεται θεωρητικά τις πολιτικές και πολιτισμικές του εμπειρίες».

Hudelson (1994: 130)

«μια γλωσσική διαδικασία, όπου το άτομο δομεί νοήματα μέσω της ενασχόλησής του με το γραπτό κείμενο, το οποίο έχει δημιουργηθεί από σύμβολα που αναπαριστούν τη γλώσσα. Η ενασχόληση περιλαμβάνει την επενέργεια του αναγνώστη στο κείμενο ή την ερμηνεία που δίνει σε αυτό και η ερμηνεία επηρεάζεται από τις προηγούμενες εμπειρίες, το γλωσσικό υπόβαθρο και το πολιτιστικό πλαίσιο του αναγνώστη, καθώς επίσης και από τον σκοπό για τον οποίο αναγιγνώσκει»

Kress (1994: 209)

Ο γραμματισμός περιγράφει την πλευρά της ανθρώπινης επικοινωνίας που έχει τη μορφή της αναπαράστασης κοινωνικών και πολιτισμικών νοημάτων μέσω γραμμάτων και σχετικών οπτικών και γραφικών σημάτων.

Barton & Hamilton (2000: 3)

«γραμματισμός είναι μια δραστηριότητα ανθρώπινη που τοποθετείται μεταξύ σκέψης και κειμένου, είναι ένας θεσμός που βρίσκεται στην αλληλεπίδραση των ανθρώπων».

Baynham (2002: 17)

- Δεν κατατίθεται ένας συγκεκριμένος ορισμός για τον γραμματισμό.
- Ο γραμματισμός εκλαμβάνεται ως «ένα ολόκληρο πλέγμα ιδεολογικών θέσεων, οι οποίες από κοινού συνθέτουν την εκπαιδευτική «διαμάχη» περί γραμματισμού».

- Με βάση τους προαναφερθέντες ορισμούς μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο γραμματισμός συνιστά μια κοινωνική και πολιτισμική πρακτική, η οποία δεν είναι σταθερή και στατική και ως τέτοια αντανακλά τις δυναμικές της κοινωνίας στο πλαίσιο της οποίας διαμορφώνεται και αντλεί νόημα (Χατζησαββίδης, 2007).

- Ένας ορισμός που φαίνεται ότι καλύπτει αρκετά από τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου όρου είναι ο ακόλουθος:

*«Γραμματισμός είναι η δυνατότητα του ατόμου να λειτουργεί με αποτελεσματικό τρόπο σε διάφορα περιβάλλοντα και καταστάσεις επικοινωνίας χρησιμοποιώντας κείμενα γραπτού και προφορικού λόγου, καθώς επίσης και μη γλωσσικά κείμενα (λ.χ. εικόνες, σχεδιαγράμματα, χάρτες κτλ.)»
(Μητσιοπούλου, 2001: 209).*

ΕΝΝΟΙΕΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

- αποτελεσματική επικοινωνία
- ποικίλα επικοινωνιακά περιβάλλοντα
- χρήση κειμένων (προφορικών & γραπτών)
- χρήση και μη γλωσσικών κειμένων (εικόνες, χάρτες κ.ο.κ.)

- Ο Γραμματισμός συνιστά μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση ανάμεσα στις κοινωνικές δεξιότητες και την κοινωνική καταξίωση, εφόσον η ανάπτυξη κάποιου βαθμού γραμματισμού συμβάλλει στην κοινωνική καταξίωση ενός ατόμου, ενώ η έλλειψή του αφορμή για κοινωνικό στιγματισμό (Μητσιοπούλου, 2001).

- Στη σχετική βιβλιογραφία αναφέρεται ότι δεν υφίσταται ένας ορισμός του γραμματισμού που να εμφανίζει καθολική ισχύ επειδή η συγκεκριμένη έννοια αποκτά και εμφανίζει διαφορετικό περιεχόμενο ανάλογα με την ιστορική περίοδο, την κοινωνία και τα άτομα (Μητσιοπούλου, 2001).

Επομένως, ο Γραμματισμός είναι μια έννοια
πολυμερής.

Αντιστοιχεί κάθε φορά σε έναν πολιτισμό και
δεν είναι οικουμενική (Baker, 2001).

- Θεωρείται αυτονόητο ότι η αξιοποίηση και χρήση των διαφορετικών και ποικίλων ειδών κειμένων συνδέεται άρρηκτα με την εξοικείωση με το συγκεκριμένο είδος λόγου, τη μεθοδολογία και τις τεχνικές γραφής τους και, γενικότερα, με το πολιτισμικό/κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζονται, παράγονται και χρησιμοποιούνται (Μητσικοπούλου, 2001).

- Ως έναν βαθμό ο όρος *γραμματισμός* μπορεί να συγκριθεί με την έννοια του *αλφαριθμητισμού* (=εκμάθηση γραφής και ανάγνωσης).
- Λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη την πολυπλοκότητα της σύγχρονης εποχής, τις τεχνολογικές εξελίξεις και το υψηλό επίπεδο γνώσεων που απαιτούνται από ένα άτομο προκειμένου να παραγάγει και να ερμηνεύσει διάφορους τύπους λόγου και κειμενικά είδη, καθίσταται σαφές ότι ο γραμματισμός αποκτά ένα πιο διευρυμένο περιεχόμενο (Δενδρινού, 2001).

Ιστορική αναδρομή

- Το γεγονός ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα η έννοια του γραμματισμού συνδεόταν εννοιολογικά με τον αλφαριθμητισμό είχε ως αποτέλεσμα ο γραμματισμός να προσλάβει έναν έντονο στατικό χαρακτήρα.
- *Αλφαριθμητισμένο άτομο θεωρούταν αυτό που γνωρίζει μονάχα γραφή και ανάγνωση.*

- Σε αυτό το πλαίσιο, ο γραμματισμός δεν συνδεόταν με κοινωνικές πρακτικές και ούτε είχε καμιά κοινωνική διάσταση. Η μάθηση της γραφής και της ανάγνωσης θεωρούταν αποκλειστικό προνόμιο του σχολείου.
- Γι' αυτό τον λόγο και η εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής ήταν βασικά μια τεχνική διαδικασία.

Αθήνα 5^{ου} αιώνα:

- Το βασικό χαρακτηριστικό του δημοκρατικού πολιτεύματος ήταν η ευρεία λαϊκή συμμετοχή στους θεσμούς λήψης αποφάσεων (Εκκλησία του Δήμου & Βουλή).
- Η συμμετοχή σε αυτούς τους θεσμούς ήταν ανεξάρτητη από οικονομική κατάσταση και ήταν ανοιχτή σε όλους τους ενήλικους άρρενες πολίτες.

- Ο προφορικός λόγος διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στη λήψη των αποφάσεων.
- Οι αρχαίοι Αθηναίοι ωστόσο αναγνώριζαν ότι η μετάδοση πληροφοριών μονάχα μέσω του προφορικού λόγου εγκυμονούσε κινδύνους αλλοίωσης του περιεχομένου του αρχικού μηνύματος.
- Από το άλλο μέρος, αναγνώριζαν ότι μέσω του γραπτού λόγου οι αποφάσεις θα μεταφέρονταν χωρίς χωροχρονικούς περιορισμούς.

- Σε αυτό το πλαίσιο, παρήχθησαν και δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά δημόσια έγγραφα που αφορούσαν την εσωτερική και εξωτερική ζωή της πόλης.
- Τα άτομα που παρήγαγαν αυτά τα κείμενα δεν γνώριζαν μονάχα τις συμβάσεις του γραπτού λόγου, αλλά διέθεταν πολυδιάστατη επάρκεια που τους επέτρεπε περίπλοκες νοητικές διεργασίες.

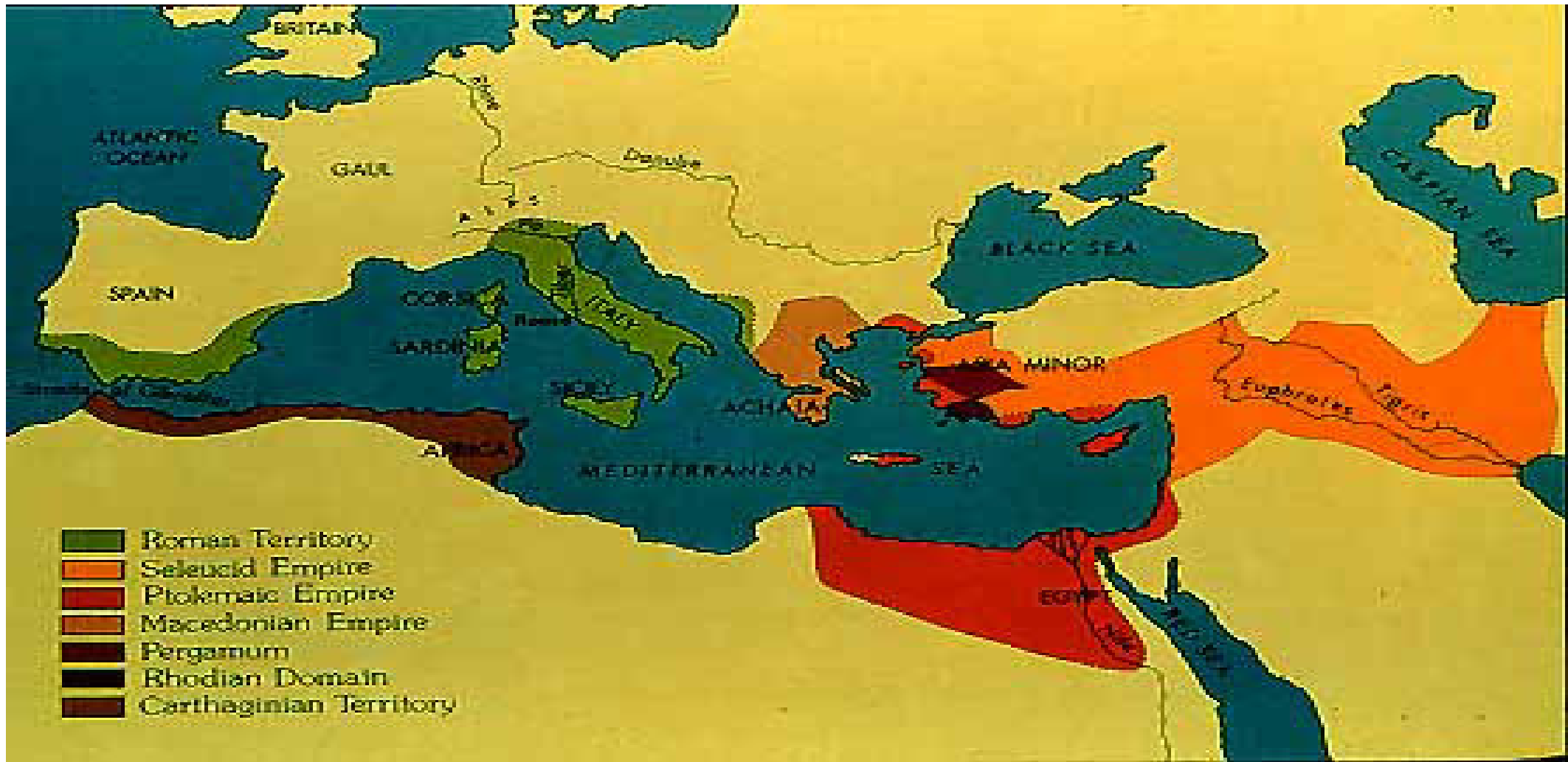
- Ο εκτενής γραμματισμός στην αρχαία Αθήνα δεν ήταν αποτέλεσμα μονάχα της ύπαρξης αλφαβήτου, αλλά ήταν προϊόν συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών διαδικασιών και διεργασιών, καθώς και διαφορετικών τρόπων θέασης της εκμάθησης των δεξιοτήτων της γραφής και της ανάγνωσης.

- Ο εκτενής γραμματισμός κατέστη εφικτός επειδή το δημοκρατικό πολίτευμα προσέδωσε πολιτική αξία σε όλους τους πολίτες ανεξάρτητα από την οικονομική τους κατάσταση.
- Έτσι, αναπτύχθηκε πνεύμα κριτικού (δια)λόγου και ενεργούς εμπλοκής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για σοβαρά θέματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

Ελληνιστικός κόσμος:

- Ο ελληνιστικός κόσμος ήταν ένα μωσαϊκό εθνοτήτων σε μια τεράστια ενιαία οικονομική περιοχή.
- Σε αυτόν τον κόσμο, η ελληνική ήταν η *lingua franca*, ένα διεθνές όργανο επικοινωνίας.

- Με κριτήριο τη γλώσσα διακρίνονται δύο (2) περιοχές, πρώτον, η ηπειρωτική Ελλάδα, τα νησιά του Αιγαίου και τα παράλια της Μικράς Ασίας, όπου κυριαρχούσαν τα ελληνικά και δεύτερον, η Αίγυπτος και περιοχές της Ανατολίας, όπου κυριαρχούσαν οι τοπικές γλωσσικές μορφές.

- Τα γραπτά τεκμήρια αποδεικνύουν ότι η ελληνιστική γνώρισε αντίσταση και στις δύο περιοχές.
- Ενώ στη δημοκρατική Αθήνα, ο γραμματισμός είχε ξεκάθαρη και σαφή στοχοθεσία και ενσωματώθηκε σε ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές πρακτικές, στην ελληνιστική περίοδο αναδεικνύονται τα ζητήματα πολιτικής εξουσίας και οι κίνδυνοι που προκύπτουν σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης, οι οποίες ευνοούν την υπεροχή και επικράτηση μιας μονάχα γλώσσας (Μίσιου, 2009).

- Την περίοδο του Ρομαντισμού και τα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα ο γραμματισμός ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με τη λογοτεχνία και τις μεθόδους γραφής της λογοτεχνίας.
- Στο πλαίσιο αυτό, κάτοχοι του γραμματισμού θεωρούνταν τα άτομα που είχαν φτάσει σε σημείο να εκτιμούν τα λογοτεχνικά έργα ως έργα τέχνης, να συλλαμβάνουν τα νοήματα που επιδιώκουν να μεταδώσουν οι συγγραφείς των λογοτεχνικών βιβλίων και γενικά να έχουν μια επαρκή εξοικείωση με τον λογοτεχνικό λόγο.
- Το σχολείο από την πλευρά του απέδιδε μεγάλη έμφαση στη διδασκαλία του μαθήματος της λογοτεχνίας είτε μέσω της ανάγνωσης λογοτεχνικών έργων είτε μέσω της παραγωγής κειμένων κατά μίμηση του έργου λογοτεχνών υψηλού κύρους.

- Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες μετέβαλαν και το περιεχόμενο του γραμματισμού, ο οποίος άρχισε να αποκτά και κοινωνικές διαστάσεις και να αποκόπτεται από τη στενή σχέση που είχε με τη γλώσσα και τη λογοτεχνία.
- Βασικό ρόλο στην καλλιέργεια, ανάπτυξη και προώθηση του γραμματισμού στις δυτικές κοινωνίες διαδραμάτισε η UNESCO, η οποία θεώρησε ότι η απόκτηση δεξιοτήτων γραμματισμού θα συμβάλει στην οικονομική και κοινωνική ευημερία των λαών, ενώ η έλλειψή του στην οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση.

- Από τη δεκαετία του 1960 έως και τα τέλη του 20ού αιώνα ο γραμματισμός ως έννοια διευρύνθηκε, αποδεσμεύτηκε εντελώς από τη σχέση του με τη γλώσσα και την εκμάθησή της και συνδέθηκε περισσότερο με κοινωνικές πρακτικές.
- Θεωρήθηκε ως ένα σύνολο δεξιοτήτων για τον άνθρωπο, απαραίτητων για την προετοιμασία του, αλλά και για την επιτυχή και αποτελεσματική διαχείριση της ίδιας του της ζωής και ύπαρξης (Χατζησαββίδης, 2007).

Βιβλιογραφία

- Barton, D., & Hamilton, M. (2000). Literacy Practices. In D. Barton, M. Hamilton, & Ivanič, R. (Eds.), *Situated Literacies. Reading and Writing in Context* (pp. 7-15). London: Routledge.
- Baynham, M. (2002). *Πρακτικές Γραμματισμού* (Μ. Αραποπούλου, μετάφραση). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δενδρινού, Β. (2001). Διδασκαλία της μητρικής γλώσσας. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα* (σελ. 217-222). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Elasse-Steiner, N., & Steiner, V.J. (1993). An Interactionist Approach to Advancing Literacy. In L.-M. Cleary & M. Linn (Eds.), *Linguistics for Teachers* (pp. 265-281). New York: McGraw-Hill.
- Gee, J.-P. (1993). What is Literacy? In L.-M. Cleary & M. Linn (Eds.), *Linguistics for Teachers* (pp. 257-265). New York: McGraw-Hill.

- Hudelson, S. (1994). Literacy development of second language children. In F. Genesee (Ed.), *Educating Second Language Children* (pp. 15-32). Cambridge: CUP.
- Kress, G. (1994). *Learning to write*. London: Routledge.
- Μητσοκοπούλου, Β. (2001). Γραμματισμός. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα* (σελ. 209-213). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Μίσιου, Α. (2009). Γραμματισμός: Δύο ιστορικά παραδείγματα. Στο Δ. Κουτσογιάννης & Μ. Αραποπούλου (Επιμ.), *Γραμματισμός, νέες τεχνολογίες και εκπαίδευση* (σελ. 25-29). Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Oxenham, J. (1980). *Literacy: Writing, Reading and Social Organization*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Τεντολούρης, Φ., & Χατζησαββίδης, Σ. (2014). *Διδασκαλία της Γλώσσας. Ιστορία, Επιστημολογία, Αναστοχαστικότητα*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Wells, G., & Chang-Wells, G.L. (1992). *Constructing Knowledge Together: Classrooms as Centers of Inquiry and Literacy*. Portsmouth, NH: Heinemann.